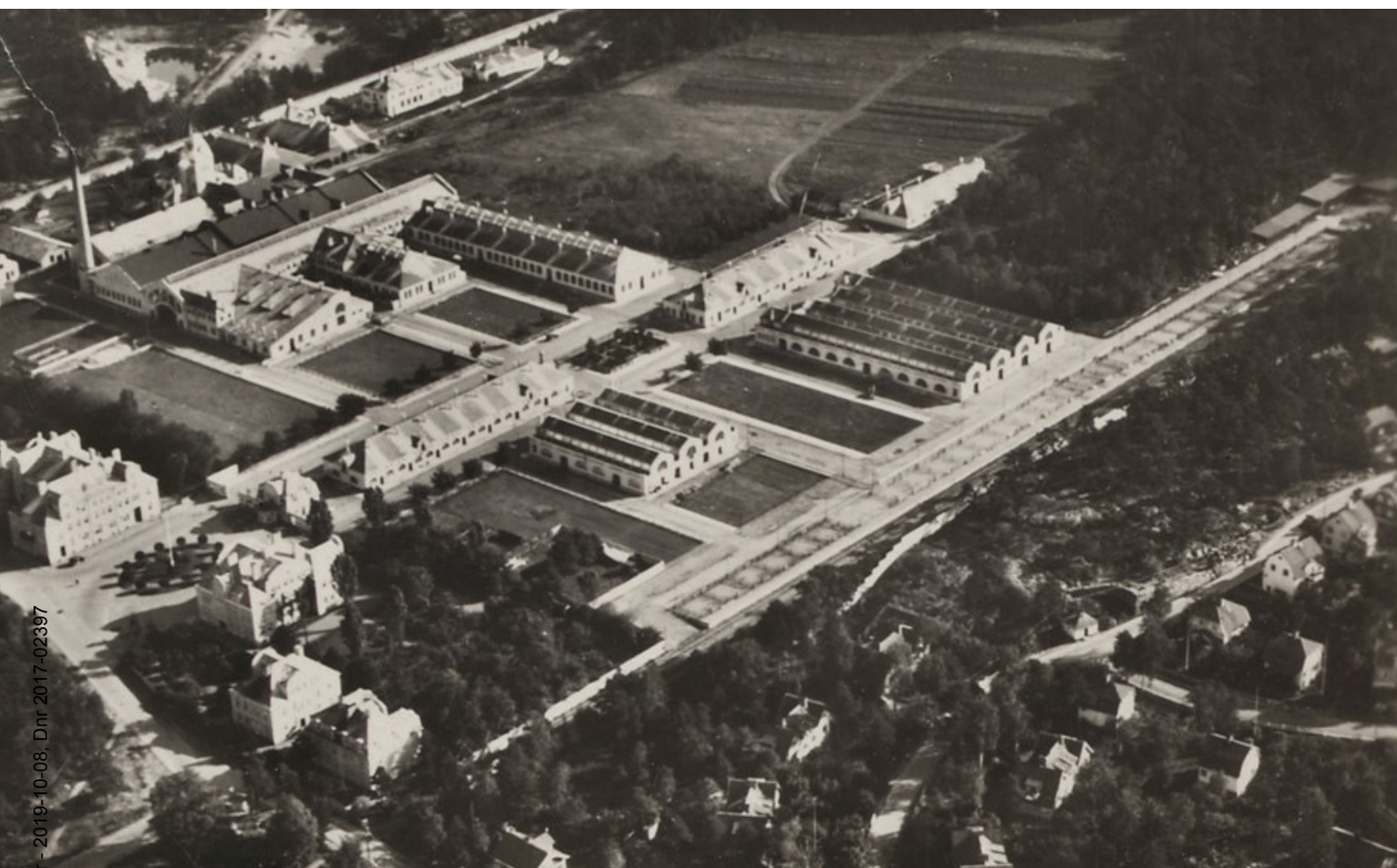

KYLHUSET 16 OCH 22, HUS 41, 48 & 49 I SLAKTHUSOMRÅDET - UNDERLAG INFÖR NY DETALJPLAN (SAMRÅDSSKEDE)

ANTIKNARISK KONSEKVENSBESKRIVNING

2019-06-18

UPPDRAG

Uppdragsnamn: 290921
Titel på rapport: Antikvarisk konsekvensbeskrivning: Kylhuset 16 och 22, hus 41, 48 och 49 i Slakthusområdet - Underlag inför ny detaljplan (samrådsskede)
Version:
Datum: 2019-06-18

MEDVERKANDE

Beställare: Atrium Ljungberg AB
Kontaktperson:
Konsult: Tyréns AB, avdelningen för kulturmiljö
Uppdragsansvarig: Martin Lagergren, byggnadsantikvarie
Handläggare: Elin Sahlin, trädgårds- och byggnadsantikvarie
Tobias Mårud, byggnadsantikvarie
Kvalitetsgranskning: Martin Lagergren

Tyréns AB

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte Stockholm
Org.Nr: 553194-7986

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING.....	6
FÖRUTSÄTTNINGAR.....	7
TIDIGARE UTREDNINGAR.....	13
KULTURHISTORISKA VÄRDEN.....	22
PLANFÖRSLAGET.....	25
KONSEKVENSBESKRIVNING.....	27
REFERENSER.....	32
Litteratur och rapporter	32
Illustrationer och foto	32

SAMMANFATTNING

Slakthusområdet är utpekats som ett av Stockholms stads utvecklingsområden. En av målsättningarna för området är att gammalt och nytt ska existera sida vid sida för att bygga vidare på stadsdelens historia. Ett detaljplanearbete för fastigheten Kylfacket 1 med flera initierades 2018. Tyréns har fått i uppdrag av Atrium Ljungberg att beskriva planförslagets konsekvenser för kulturvärden för tre befintliga byggnader belägna inom fastigheterna Kylhuset 16 och 22.

Slakthusområdet är en viktig representant för den moderna livsmedelsproduktionen som växte fram under slutet av 1800-talet och början på 1900-talet. Utvecklingen med strikta hygienkrav och ny förbättrad hantering av livsmedel föranleddes av då rådande idéer och tankar kring förbättrad hälsa och välmående hos befolkningen. Samma idéer finns representerade i husens arkitektoniska utformning genom bland annat stora fönsterpartier för ökat ljusinsläpp och vädringsluckor. Var och en av de äldre byggnaderna är värdefulla var för sig samtidigt som de måste förstås i sitt sammanhang, som en del i en kulturhistorisk helhetsmiljö.

Förslaget innebär i korthet, en ny gestaltad yttre miljö, rivning av befintlig byggnad, att hus 49 och 48 får en ny takpåbyggnad, en tvärkoppling som sammanlänkar byggnadens övre plan samt ett principprogram för öppningar i fasad som berör byggnader inom fastigheterna.

I samband med utveckling av Slakthusområdet kan både rivning, nybyggnation och ändring av befintlig bebyggelse bli aktuell. Planläggning regleras bland annat i 2 kap §§ 1, 3, 6 samt 8 kap §9 i plan- och bygglag (2010:900) (PBL). Där anges att planläggning ska utföras med hänsyn till bland annat befintliga natur- och kulturvärden. Fastigheterna Kylhuset 16 och 22 med byggnaderna 41, 48 och 49 är blåmarkerade på klassificeringskartan. Blått är den högsta klassen och omfattar bebyggelse av synnerligen högt kulturhistoriskt värde. Det innebär bland annat ett krav på varsamhet vid ändring av befintliga byggnader, ett anpassat underhåll samt ett förbud mot förvanskning enligt 8 kap §§ 13, 14, 17 i PBL.

SAMLAD BEDÖMNING

Förslaget om en princip för öppningar i fasad bedöms generellt sätt som positivt för kulturvärdena genom att det möjliggör bevarande av såväl ursprungliga dörr- och fönsteröppningar som senare förändringar. Det bedöms också svara upp till utgångspunkten om bevarande och förändring utifrån bebyggelsens egna villkor. Samtidigt är det betydelsefullt att vara medveten om att en princip för öppningar kan medföra risk för att en tidigare varsam förändring, en viktig årsring i en byggnads historia, byggs bort eller ändras utan större eftertanke. En bedömning av hur förändringar med nya eller ursprungliga öppningar påverkar byggnadernas kulturhistoriska värde är beroende av detaljutförandet i den enskilda ändringen och förutsätter en bedömning i varje enskilt fall.

Avseende ny gestaltning av den yttre miljön bedöms klängväxter intill fasaden inte ge några konsekvenser för det kulturhistoriska värdet. Samma bedömning gäller växtlighet på eller invid skärmtaken. Nya tillägg med planteringskärl, växtbädd och träd innebär en viss förändring av kvarterens karaktär. Tilläggen är samtidigt reversibla och bedöms inte medföra några konsekvenser för de kul-

turhistoriska värdena. Avseende ny markbeläggning så tål platsen en del variation men användandet av flera olika utföranden riskerar att förändra dess industriella och oborstade karaktär. Föreslagen plansten i granit bedöms därför ge negativa konsekvenser för de kulturhistoriska värdena. Bedömningen av föreslagen ny gestaltning av den yttre miljön för endast de aktuella fastigheterna är att det inte medför någon större påverkan på Slakthusområdets kulturvärden som helhet. En ska samtidigt vara medveten om att flera liknande förändringar riskerar att försämra förståelsen av platsens historiska användning och uttryck som avskalad och präglad av slakteriverksamhet. I en bostadsmiljö eller annan offentlig miljö där den mänskliga skalan och upplevelsen av gaturummet är viktig behöver därför en avvägning mellan de båda allmänna intressena göras ur ett bredare perspektiv. Om de kulturhistoriska värdena får stå tillbaka till förmån för ett område präglat av grönska i olika former är det viktigt att stärka och tydliggöra andra delar av kulturmiljön så som exempelvis kvarterstruktur, markbeläggningar och andra industriella lämningar i området. Genom att inte ta ett helhetsgrepp med sammanhållen gestaltning av markbeläggningen för hela området finns en risk för att utformningen som helhet upplevs som fragmenterad och spretig trots att materialvalen är begränsade till betong och granit. Olika utföranden medför även risk för att områdets oborstade och industriella karaktär går förlorad.

Gällande förslaget om tvärkopplingar bedöms dessa ge negativa konsekvenser avseende byggnadernas exteriör genom att dess ursprungliga takutförande förändras. Det innebär att förståelsen för byggnadernas historiska- och verksamhetspräglade användning försämras. En förutsättning för att byggnaderna ska bevaras är dock att de används, vilket ställer krav på ändamålsenlig anpassning av byggnaden. Nya förbindelser, komplementfunktioner och utrymmen för installationer behöver tillföras och dessa bör förläggas där de påverkar byggnadens arkitektur i minsta möjliga mån. Tillkommande tvärkopplingar innebär vidare att det finns större möjligheter att ta tillvara den potential till rumsupplevelse och förståelse för byggnadernas ursprungliga funktion och arkitektur som byggnadernas långa skepp kan ge. Av den anledningen bedöms tvärkopplingar inom angivna delar av taken som mer varsamma än alternativa lösningar med nya installationer och sänkt takhöjd i större delen av byggnaderna och åtgärden rekommenderas från kulturhistorisk synpunkt.

I planprogrammet anges att bebyggelse som är känslig eller har hög känslighet mot förändringar ska bevaras och tillvaratas på sina egna villkor. En ny bedömning av ett mer detaljerat utförande är nödvändig för att säkerställa att utförandet är varsamt och inte förvanskar byggnaderna.

Tillbyggnaden med skyddsrum är en enkel byggnadsvolym från 2005 med plåtfasader. Byggnaden bedöms inte ha något kulturhistoriskt egenvärde och en rivning påverkar inte platsens kulturvärden.

INLEDNING

BAKGRUND

Stockholms stadsbyggnadsnämnd beslutade 2018-03-05 att påbörja detaljplannearbete för fastigheterna Kylfacket 1 m.fl. (Dnr 2017-02397) inom Slakthusområdet i stadsdelen Johanneshov. Stadsbyggnadskontorets startpromemoria är daterad 2018-01-22.

Slakthusområdet är ett av stadens utvecklingsområden. Ett planprogram för området som helhet godkändes av stadsbyggnadsnämnden 2017-02-02 (Dnr 2010-20437). Inför planprogrammet utarbetade Nyréns Arkitektkontor en kulturhistorisk inventering och analys (2011-07-07). Nyréns gjorde också en antikvarisk konsekvensanalys av en strukturplan som togs fram inom ramen för programarbetet. Den antikvariska konsekvensanalysen är daterad 2015-11-06.

Tyréns AB har fått i uppdrag av Atrium Ljungberg AB att beskriva planförslagets konsekvenser för kulturvärden för tre befintliga byggnader belägna inom fastigheterna Kylhuset 16 och 22. Enligt den numrering av byggnader som förekommer inom Slakthusområdet och som används i ovan nämnda antikvariska utredningar har de berörda byggnaderna nummer: 41, 48 och 49.

För befintlig byggnad inom Kylfacket 3, som berörs av planförslaget, bedöms konsekvenserna för kulturvärden av AIX Arkitekter AB.

UPPLÄGG OCH LÄSANVISNING

I konsekvensbeskrivningen redogörs för de konsekvenser som förslaget bedöms ge upphov till för de tre berörda byggnaderna. Rapporten inleds med att redogöra för planeringsförutsättningar såsom kulturhistorisk klassificering, gällande plan och antagen programhandling för Slakthusområdet. Därefter redogörs i koncentrerad form vad som är relevant för de berörda byggnaderna i:

- Slakthusområdet i Stockholm, Kulturhistorisk inventering och analys, Nyréns Arkitektkontor, 2011-07-07
- Slakthusområdet, Stockholm, Antikvarisk konsekvensanalys av strukturplan, Nyréns Arkitektkontor, 2015-11-06
- Kylhuset 16 & 22, Hus 41, 48 & 49 på Slakthusområdet, bebyggelsehistorisk inventering, Stockholms stadsmuseum, 2015 (Stadsmuseet rapporterar 83)

Förslaget beskrivs kortfattat med fokus på de berörda byggnaderna. Därefter bedöms hur planförslaget kan komma att påverka byggnadernas kulturvärden och hur förslaget relaterar till de bedömningar och ställningstaganden som gjorts i planprogram och tidigare utförda antikvariska utredningar.

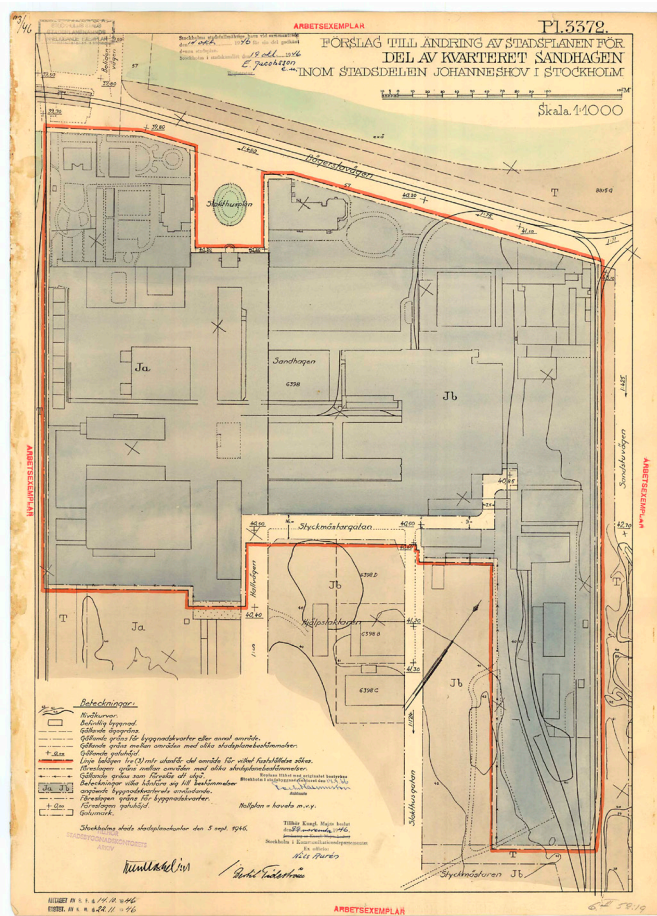
FÖRUTSÄTTNINGAR

GÄLLANDE STADSPLAN

Fastigheterna Kylhuset 16 och 22 ligger inom Slakthusområdet i Stockholm. Gällande stadsplan för fastigheterna fastställdes den 22 november 1946, Förslag till ändring av stadsplanen för del av kvarteret Sandhagen inom stadsdelen Johanneshov i Stockholm.

Bestämmelserna för områdets användning innebär att byggnaderna endast ska användas för industriellt ändamål och att bostäder endast får inredas i den utsträckning som krävs för skötsel och bevakning. För gård och tomt finns bestämmelser om minst 12 meters förgårdsmark. Gällande bebyggelsens höjd anges bland annat att byggnad vid gata inte får uppföras högre än avståndet mellan byggnadslinjerna på ömse sidor av gatan. I område betecknat med Ja får bebyggelsen uppgå till högst 16 meter medan område betecknat med Jb har högsta tillåtna byggnadshöjden 22 meter.

Gällande planbestämmelser har påverkat den nuvarande och ursprungliga bebyggelsens utformning och bidragit till den karaktär som det äldre slakthusområdet har.

Gällande stadsplan för del av Slakthusområdet. Förslag till ändring av stadsplanen för del av kvarteret Sandhagen inom stadsdelen Johanneshov i Stockholm, 1946, PL3372.

NYBYGGNATION OCH PLANLÄGGNING ENLIGT PBL

I samband med utveckling av Slakthusområdet kan både rivning, nybyggnation och ändring av befintlig bebyggelse bli aktuell. Planläggning regleras bland annat i 2 kap 1,3,6 §§ samt 8 kap 9 § i plan- och bygglagen. Där anges att planläggning ska utföras med hänsyn till bland annat befintliga natur- och kulturvärden. Vid planläggning och i andra ärenden som behandlar utformning och placering av ny bebyggelse ska bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas.

2 KAP. ALLMÄNNA OCH ENSKILDA INTRESSEN

1 § Vid prövningen av frågor enligt denna lag ska hänsyn tas till både allmänna och enskilda intressen.

3 § Planläggning enligt denna lag ska med hänsyn till natur- och kulturvärden, miljö- och klimataspekter samt mellankommunala och regionala förhållanden främja 1. en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden och kommunikationsleder, 2. en från social synpunkt god livsmiljö som är tillgänglig och användbar för alla samhällsgrupper, 3. en långsiktigt god hushållning med mark, vatten, energi och råvaror samt goda miljöförhållanden i övrigt, 4. en god ekonomisk tillväxt och en effektiv konkurrens, och 5. bostadsbyggande och utveckling av bostadsbeståndet.

6 § Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till 1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan, 2. skydd mot uppkomst och spridning av brand och mot trafikolyckor och andra olyckshändelser, 3. åtgärder för att skydda befolkningen mot och begränsa verkningarna av stridshandlingar, 4. behovet av hushållning med energi och vatten och av goda klimat- och hygienförhållanden, 5. möjligheterna att hantera avfall, 6. trafikförsörjning och behovet av en god trafikmiljö, 7. möjligheter för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga att använda området, och 8. behovet av framtida förändringar och kompletteringar.

Första stycket gäller också i fråga om skyltar och ljusanordningar.

Vid planläggning och i andra ärenden samt vid åtgärder avseende byggnader som inte ingår i ett ärende enligt denna lag ska bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas. Ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas.

8 KAP. KRAV PÅ BYGGNADSVERK, BYGGPRODUKTER, TOMTER OCH ALLMÄNNA PLATSER

9 § En obebyggd tomt som ska bebyggas ska ordnas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen. Tomten ska ordnas så att 1. naturförutsättningarna så långt möjligt tas till vara, 2. betydande olägenheter för omgivningen eller trafiken inte uppkommer, 3. det finns en lämpligt belägen utfart eller annan utgång från tomten samt anordningar som medger nödvändiga transporter och tillgodoser kravet på framkomlighet för utryckningsfordon, 4. det på tomten eller i närheten av den i skäligen utsträckning finns lämpligt utrymme för parkering, lastning och lossning av fordon, 5. personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga ska kunna komma fram till byggnadsverk och på annat sätt använda tomten, om det med hänsyn till terrängen och förhållandena i övrigt inte är orimligt, och 6. risken för olycksfall begränsas.

Om tomten ska bebyggas med byggnadsverk som innehåller en eller flera bostäder eller lokaler för fritidshem, förskola, skola eller annan jämförlig verksamhet, ska det på tomten eller i närheten av den finnas tillräckligt stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse. Om det inte finns tillräckliga utrymmen för att ordna både friyta och parkering enligt första stycket 4, ska man i första hand ordna friyta.

KULTURHISTORISK KLASSIFICERING

Stockholms stadsmuseum har utarbetat en metod som innebär att kulturhistoriskt värdefulla byggnader kan få tre olika klassificeringar. Klassificeringen är ett kunskapsunderlag som används i samband med detaljplanering och bygglovprövning. Enligt plan- och bygglagen får en byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte förvanskas. I Stockholms stad har Stadsmuseet uppdraget att peka ut vilka byggnader och bebyggelsemiljöer det är.

Fastigheterna Kylhuset 16 och 22 med byggnaderna 41, 48 och 49 är blåmarkerade på klassificeringskartan. Blått är den högsta klassen och omfattar bebyggelse av synnerligen högt kulturhistoriskt värde.

STADSMUSEETS MOTIVERING

Fastighet/fastigheter med bebyggelse vars kulturhistoriska värde motsvarar fordringarna för byggnadsminnen i kulturmiljölagen. Fastigheten/fastigheterna ingår i en kulturhistoriskt värdefull miljö utpekad i Stockholms översiktsplan.

Slakthusområdet invigdes 1912 och tillkom på Stockholms stads initiativ för att samla all slags offentlig slakterihantering på en och samma plats. Området har ett stort samhällshistoriskt värde som ett exempel på stadens planering av ett arbetsområde för en specifik verksamhet. Området har ett kontinuitetsvärde då det fortfarande i stor utsträckning nyttjas för livsmedelshantering, även om själva slakten upphörde 1990.

Byggnaderna har ett byggnadsteknikhistoriskt värde, arkitekturhistoriskt värde och ett industrihistoriskt värde. Arkitekten för områdets byggnader var Gustaf Wickman och byggandet blev en uppvisning av nya konstruktioner och material. Till fasaderna användes en ny sorts tegel tillverkad av sand och kalk. Även takmaterialet var nytt; eternitplattor från Eternitfabriken i Lomma. De ursprungliga byggnaderna i området har en sammanhållen arkitektur i jugendstil där funktionen är tydligt avläsbar i utformningen. Byggnaderna bevarar i huvudsak sin ursprungliga arkitektur även om förändringar har skett genom åren.

Kylhuset 16 innehöll ursprungligen marknadshall för boskap. Hus 2 fick i mitten av 1930-talet en tillbyggnad som har ett visst kulturhistoriskt värde (gul). De senare tillbyggda plåtskjulen tillför inte det kulturhistoriska värdet något och är gråmarkerade.

Värderingsdatum: 2006-11-20

Del av Stockholms stadsmuseums klassificeringskarta med fastigheterna Kylhuset 16 och 22. Hus nr 41, 48 och 49 är markerade med blått.

8 KAP. KRAV PÅ BYGGNADSVERK, BYGGPRODUKTER, TOMTER OCH ALLMÄNNA PLATSER

Förbud mot förvanskning

13 § En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

Underhåll och varsamhet

14 § Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

En anordning för ett syfte som avses i 4 § första stycket 2–4, 6 eller 8, ska hållas i sådant skick att den alltid fyller sitt ändamål. Lag (2011:335).

17 § Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

STOCKHOLMS ÖVERSIKTSPLAN

Slakthusområdet är utpekad som utvecklingsområde i översiktsplanen för Stockholms stad. Det innebär att området ska utvecklas från ett renodlat verksamhetsområde till en stadsdel där bostäder, arbetsplatser, handel, service och nya parker och torg samverkar. I området planeras omkring 10 000 nya arbetsplatser och 4000 nya bostäder. Nuvarande industriverksamhet planeras att flyttas till Larsboda verksamhetsområde i Farsta, där ett modernt livsmedelsområde planeras. Ett program med strukturplan för Slakthusområdet godkändes den 2 februari 2017. I samband med programarbetet utfördes bland annat en antikvarisk konsekvensbeskrivning av strukturplanen för området. Relevanta delar beskrivs i avsnittet om tidigare utredningar.

PROGRAM FÖR SLAKTHUSOMRÅDET

Målsättningen för utveckling av Slakthusområdet beskrivs med att gammalt och nytt ska existera sida vid sida för att bygga vidare på stadsdelens historia. Vidare beskrivs att stadsdelen ska vara tätbebyggd med stora variationer i skala, volymer och material. Området ska präglas av gröna tak, gårdar och fasader tillsammans med fickparker, solitära träd och gröna stråk. Det ska vara enkelt att välja bort bilen och kollektivtrafiken ska vara lättillgänglig.

Områdets beskrivs som en unik plats med bebyggelse och verksamheter som inte finns någon annanstans i Stockholm, där områdets historia med boskapsslakt och livsmedelsproduktion fortfarande är tydligt avläsbar på platsen. Idag finns, utöver livsmedelsproduktion, även skola, restauranger, nattklubbar, konstnärsateljéer och arkitektkontor i området. Däribland kreativa näringar som dels vill identifiera sig med platsen som en historisk industrimiljö men som också tilltalas av lägre hyresättningar.

Slakthusområdet beskrivs som en plats där arkitekturen har utformats efter dess funktion. ”Det praktiska har blivit estetik där funktionen tillåtits forma miljön.” (s 10). Bebyggelsen är förhållandevis låg vilket ger goda ljusförhållanden. Den yttre miljön beskrivs som en plats där gränsen mellan tomt och gata är otydlig, endast ett fåtal trottoarer finns och gröna inslag med träd och växtlighet är begränsad. ”Allt upplevs som ett stort gemensamt industrigolv, livligt trafikerat av bilar, lastbilar och truckar” (s 10). I området finns möjligheter att utveckla en ny stadsdel med utgångspunkt i den historiska miljön. En sådan förändring innebär behov av ändamålsenliga anpassningar, men som också bevarar de kulturhistoriska värdena som fortsatt utgör kärnan i ett utvecklat Slakthusområde. ”Det bör även i framtiden vara möjligt att läsa områdets olika utvecklingsfaser, annars riskerar området framstå som fragmentariskt och den kulturhistoriska läsbarheten minskar. Detta skulle innebära att den potential som Slakthusområdet har i form av variation och mångfald inte nyttjas till fullo.” (s 10-11)

NÅGRA AV STRUKTURPLANENS HUVUDDRAG OCH GESTALTNINGS-PRINCIPER

Strukturplanen är en del av programmet för Slakthusområdet. Nedan beskrivs några av de huvuddrag i strukturplanen som berör områdets kulturhistoriska värden.

Gatornas beläggning beskrivs som ett viktigt och karaktäristiskt drag för platsen, som ett samlande industrigolv som med sin enhetliga utformning och plana yta mellan husen ger en särskild prägel till områdets offentliga rum. En karaktär som ska förädlas i den framtida stadsdelen. Markbeläggningen ska utformas som en öppen generell yta som breder ut sig mellan fasaderna. Val av material i detalj är inte bestämt men material av industriell karaktär som betong, stål, asfalt tillsammans med gatsten kan användas för att stärka platsens historia och identitet.

Områdets centrala park blir ungefär lika stor som Mariatorget i Stockholm. I Fällan föreslås en ny park som återskapar det historiska sambandet mellan det skogbevuxna bergsområdet i väster och slakterianläggningen i öster. Parken genomskärs av en kommunikationsled, Boskapsvägen. Stadsdelens täthet medger inte utrymme för generösa park- och grönmiljöer därför ska byggnadernas tak och väggar integreras i områdets grönstruktur genom gröna takterrasser och klätterväxter på fasad.

De nya kvarteren ska präglas av en variation i skala och utformning som speglar bebyggelsens olika funktioner. Minst en byggnad från varje årtionde ska bevaras för att behålla områdets historiska djup och fortsatt förståelse för områdets utvecklingsfaser. Det förekommer dock undantag. Kvarteren förtätas varsamt genom på- och tillbyggnader anpassade till nuvarande förutsättningar och historiska värden. Vissa kvarter kan tåla högre exploatering medan andra lämnas närmast orörda. Tillkommande byggnader utformas tydligt samtida och ger uttryck för sin funktion. Den nya bebyggelsen bygger därmed vidare på områdets mångfald av arkitektoniska uttryck och utveckling över tid.

I de aktuella kvarteren finns planer på att riva tillbyggnaderna intill hus 49, åt sydöst och sydväst för att frilägga de ursprungliga fasaderna. Det finns även förslag på att riva hus 63 till delar eller som helhet för att möjliggöra förlängningen av Fällan samt dragningen av Boskapsvägen.

TIDIGARE UTREDNINGAR

SLAKTHUSOMRÅDET I STOCKHOLM, KULTURHISTORISK INVENTERING OCH ANALYS

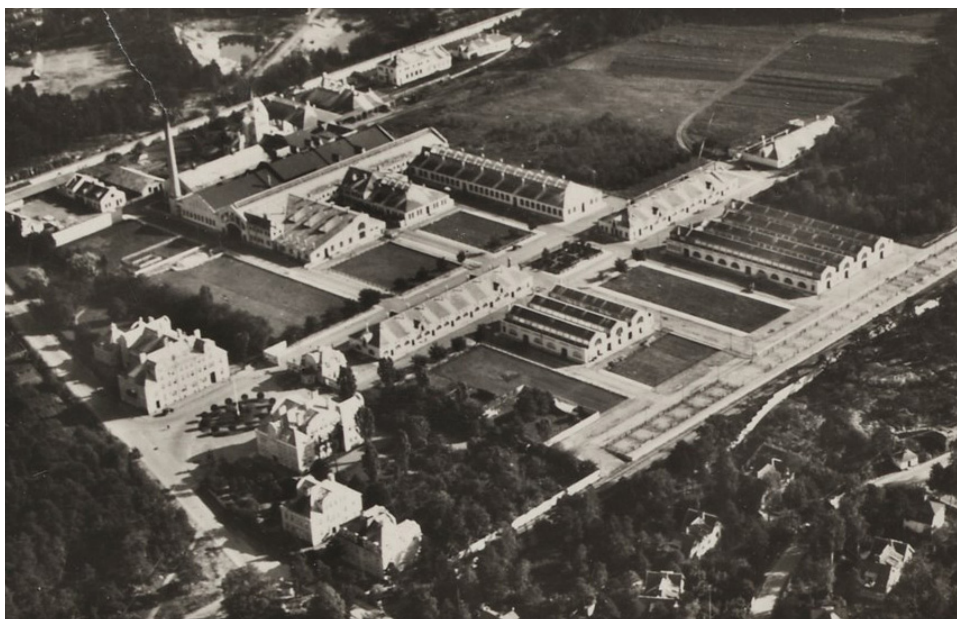
Slakthusområdet ingår i ett av Stockholms stads utvecklingsområden. Redan 2011 gjordes en utredning med analys av platsens tålighet och känslighet mot bakgrund av dess kulturhistoriska värden, både som helhet och för enskilda byggnader. Utredningen som utfördes av Nyréns Arkitektkontor hade som syfte att belysa områdets dolda och exponerade kulturhistoriska kvaliteter samt peka på områdets känslighet mot eventuella förändringar. Utredningen omfattade dels slakthusområdet Johanneshov 1:1 med kvarteren Sandhagen, Styckmästaren, Charkuteristen, Sandstugan, Kylrummet, Kylfacket, Kylhuset och dels angränsande kvarteren Arenan, Rensriet, Grishuvudet, Skinkan och Isterbandet.

De delar av utredningen som berör hus 41, 48 & 49 samt den angränsande yttre miljön beskrivs kort nedan och platsens känslighet / tålighet återges i sin helhet. De olika delarna har, av Nyréns, bedömts som *tåliga* respektive *känsliga* eller som plats med *hög känslighet*. För en mer utförlig analys och beskrivning av begreppen tålighet och känslighet hänvisas till Nyréns rapport i sin helhet.

DEN YTTRE MILJÖN MED KVARTERSSTRUKTUR, GATOR, STRÅK OCH PLATSER SAMT FÅLLAN.

KVARTERSTRUKTUREN

Hus 41, 48 och 49 ligger i de centrala delarna av slakteriområdet med kreatursavdelningen i väster, med fållor och marknadshallar för djur som transporterats med järnvägen. Kvarterstrukturen i de centrala delarna beskrivs som rätvinklig med en byggnad i varje kvarter. Kvarterens form och storlek varierade med få förbindande vägar vilket gett området en tydligt avgränsad karaktär. Kvarterstrukturens centrala delar beskrivs som område med *hög känslighet*. Övriga delar av området utom storskaliga strukturer beskrivs som *känsliga* och storskaliga strukturer som *tåliga*.

Vykort med motiv över Slakthusområdet från omkring 1924-30. Här syns den ursprungliga rätvinkliga kvartersstrukturen. Stockholmskällan

Kulturhistoriskt värde

Området har högt kulturhistoriskt värde och är utpekat som särskilt värdefullt område i Stockholms översiktplan. Kvartersstrukturen i det centrala området är betydelsefullt för helheten och har autenticitetsvärde, arkitektoniskt värde och miljöskapande värde. Kvartersstrukturen i övriga delar av området som utgår från och är sammanhörande med de centrala delarna är betydelsefulla med arkitektoniska och miljöskapande värden.

Känslighet/tålighet

Områdets kvartersstruktur i de centrala delarna har *hög känslighet*. Stor varsamhet krävs när nya byggnadskvarter ska planeras. Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt hur den ursprungliga strukturens kvartersstorlek, riktningar och gränser kan förtydligas och säkras. Stadsdelens rätvinkliga, karaktärsfulla, sammanhållna och labyrintiska system med stor variation i form av utblickar, skala och stadsrum har hög känslighet. De förändringar över tid som bidragit med fördjupad variation och stärkt karaktären inom området bör tas tillvara. I de södra delarna är kvartersstrukturen känslig vad avser hur den ansluter till det centrala områdets rätvinkliga ordning och huvudsakliga nord-sydliga riktningar samt skapar en varierad stadsbild. Småskaligheten och variationen som finns i delar av det södra området bidrar till områdets särpräglade karaktärsfullhet och är känsliga. De storskaliga strukturerna är tåliga. I förgårds- och bostadsområdesdelen mot Palmfeltsvägen är det önskvärt att lyfta fram de kvarstående parkkaraktärerna och om möjligt återskapa dessa.

(Hämtat i sin helhet från Nyréns värdering och bedömning)

GATOR, STRÅK OCH PLATSER

Gatunätet inom slakthusområdet beskrivs bland annat som ursprungligen uppbyggt med ett eget internt system som skulle stödja strukturen och processen kring slakteriet. Ursprungligt gatusystems struktur, sektioner och riktningar bedöms ha *hög känslighet*. Senare gator inordnade efter ursprunglig struktur samt platser som samspelar med ursprungliga byggnader bedöms som *känsliga* medan Senare gators sektioner och sträckningar utan relation till ursprunglig struktur bedöms som *tåliga*.

Kulturhistoriskt värde

Området har högt kulturhistoriskt värde och är utpekad som särskilt värdefullt område i Stockholms översiktplan. Gatunätets karaktär av ett rätvinkligt system av nord-sydliga huvudstråk i samspel med kortare tvärgator som slutar i byggnader och kvarter är tillsammans med de varierade bredderna på gatorna starkt karaktärsskapande med stort upplevelsevärde. De ursprungliga sträckningarna, som i stor omfattning finns kvar främst i det centrala området, har miljöskapande och arkitektoniskt värde samt autenticitetsvärde. Ursprungliga gångbanor av platsgjuten betong med rännal av smågatsten bör finnas under asfalterade ytor. I förekommande fall har de teknikhistoriskt, autenticitets och miljöskapande värde. Platser som bildats i samspel med de äldsta byggnaderna har miljöskapande värde.

Känslighet/tålighet

Gatusystemets ursprungliga struktur är känslig. Eventuella åtgärder bör syfta till att bibehålla befintliga värden, alternativt återskapa värden som gått förlorade. Ursprungligt gatusystem med dess sektioner, riktningar och variation i gatulängder bör bibehållas och tydliggöras. Åtgärder som kan återskapa specifika värden kan vara att återställa förlorade gatusträckningar och samband, som mellan spårområdet och slakthusdelen. Andra exempel är att upprätta Hallvägen och Livdjursgatan som parallella genomgående huvudgator och att betona grändkaraktären i delar av området. Övriga åtgärder är att lyfta fram eller återskapa gångbanornas ursprungliga beläggning med platsgjuten betong samt utforma nya platser med ursprungliga material som smågatsten eller storgatsten. Användningen av ytskikt inom området är känslig. Dessa bör, för att ge området en sammanhållen karaktär, både på enskilda och allmänna ytor utgöras av samma typ och begränsas till de ursprungliga materialen asfalt, platsgjuten betong, makadam, grus och natursten. Senare sträckningar som inordnar sig i och är sammankopplade med det ursprungliga gatusystemen är känsliga. Detta gäller exempelvis förlängningen av Hallvägen samt dess parallellgator. Förekomsten av ett flertal tvärande gator i öst-västlig riktning i den södra delen är känsliga då de skapar variation i kvarterstrukturen. Deras lägen i sidled är tåliga. I övrigt är senare gators sektioner och sträckningar tåliga.

Platsbildningar som är sammanhörande med ursprungliga byggnader är känsliga.

(Hämtat i sin helhet från Nyréns värdering och bedömning)

FÅLLAN

Fållan är en mindre park som är placerad mellan de två ursprungliga huvudstråken Hallvägen och Livdjursgatan. Platsen som helhet bedöms ha *hög känslighet*.

Foto över Fållan med lindar, gångstråk och häckar, Stadsmuseets arkiv, 2015.

Kulturhistoriskt värde

Området har högt kulturhistoriskt värde och är utpekad som särskilt värdefullt område i Stockholms översiktplan. Fållan är ett exempel på ett ursprungligt intakt kvarter inordnat efter områdets första strukturplan. Området har aldrig varit bebyggt utan blev tidigt iordningställt som grön kvarterspark. Det är ett av få gröna element inom området. Fler liknande reserverade kvarter fanns intill, men Fållan är den enda kvarvarande av dessa. Platsens lindträd är betydelsefulla element. Detta ger sammantaget att Fållan har högt miljöskapande värde, högt arkitektoniskt värde och autenticitetsvärde.

Känslighet/tålighet

Fållan har hög känslighet. Eventuella åtgärder ska syfta till att bibehålla befintliga värden, alternativt återskapa värden som gått förlorade. Fållans betydelse som grön offentlig plats bör bevaras och förstärkas. Dess ursprungliga gränser samt relationen till kringliggande ursprungliga kvarter och byggnader bör betonas. Befintliga träd har hög känslighet och förbättringsåtgärder bör vidtas vad gäller växtbäddar och beskärning.

(Hämtat i sin helhet från Nyréns värdering och bedömning)

HUS 41

Hus 41 ligger utmed Hallvägen 14-16, Kylhusgatan 2, Fällan 1 inom fastigheten Kylhuset 22. Byggnaden uppfördes ursprungligen som stall för storboskap. Byggnaden beskrivs som *tålig* interiört men med *hög känslighet* exteriört.

Hus 41 sett från Hallvägen, 2018.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde och är klassad som blå av Stockholms stadsmuseum. Byggnaden är en del av den ursprungliga anläggningen. Byggnaden har ett byggnadshistoriskt, samhällshistoriskt och arkitekturhistoriskt värde jämte ett miljöskapande värde. Utformningen har den slakthustypiska arkitekturen med de för sin tid nymodiga materialen. Byggnadens inre är helt förändrat medan exteriörens karaktär till största delen är välbevarad.

Känslighet/tålighet

Den ursprungliga byggnadsvolymen är mycket känsligt för förändring. Den välbevarade exteriören bör bevaras och även i tillämpliga delar rekonstrueras. De sentida dörrpartierna kan ersättas. De särpräglade ventilationshuvorna är viktiga.

(Hämtat i sin helhet från Nyréns värdering och bedömning)

HUS 48

Hus 48 ligger utmed Livdjursgatan 5 A-B, 7, Fällan 6-8 inom fastigheten Kylhuset 16. Byggnaden uppfördes ursprungligen som marknadshall för svin och småboskap. Byggnaden beskrivs med *hög känslighet* exteriört och *tålig* interiört.

Hus 48 sett från Fällan, 2018.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde och är klassad som blå av Stockholms stadsmuseum. Byggnaden är en viktig del av den ursprungliga anläggningen. Byggnaden har ett samhällshistoriskt, arkitekturhistoriskt och byggnadshistoriskt värde. Utformningen har den slakthustypiska arkitekturen med de för sin tid nymodiga materialen; armerad betongstomme och kalksandtegel ger byggnaden ett byggnadsteknikhistoriskt värde. Dess välbevarade, delvis rekonstruerade, yttre ger byggnaden ett arkitektoniskt och miljöskapande värde. Byggnadens inre är mycket förändrat.

Känslighet/tålighet

Byggnadens välbevarade byggnadsvolym och exteriör är mycket känslig för förändring. Förändringar som innebär ett återställande av ursprunglig karaktär kan utföras. Ny användning bör anpassas till byggnadens förutsättningar. Nya delar bör inte adderas till byggnaden och det i sen tid tillagda skyddsrummet bör helst tas bort.

Den moderniserade interiören med entresolbjälklag i hela huset, nytt trapphus och förbindelsegång är tålig för förändring och kan anpassas till skilda verksamheter. Den något större öppningen i entresolbjälklaget i norra skeppet är en kvalitet där man kan uppleva något av den ursprungliga rymden.

(Hämtat i sin helhet från Nyréns värdering och bedömning)

HUS 49

Hus 49 ligger utmed Boskapsvägen 21, Kylhusgatan 8-12, Fällan 3-13 inom fastigheten Kylhuset 16. Byggnaden uppfördes ursprungligen som marknadsstall för storboskap. Exteriört bedöms byggnaden både som *tålig* och med *hög känslighet*. Interiört beskrivs den som både *tålig* och *känslig*.

Hus 49 sett från Fällan, 2018.

Detalj på hus 49 sett från Fällan, 2018.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde och är klassad som blå av Stockholms stadsmuseum. Byggnaden är en viktig del av den ursprungliga anläggningen och har ett samhällshistoriskt, arkitekturhistoriskt, byggnadshistoriskt och ett arkitektoniskt och miljöskapande värde. Utformningen har den slakthustypiska arkitekturen med de för sin tid nymodiga materialen; armerad betongstomme och kalksandtegel ger byggnaden ett byggnadsteknikhistoriskt värde. Byggnadens inre är mycket förändrat medan exteriörens karaktär till viss del är välbevarad.

Känslighet/tålighet

Byggnadens ursprungliga volym och exteriör är mycket känslig för förändring. Utgångspunkten är att de välbevarade fasaderna mot områdets centrala del vårdas och på sikt rensas från enkla tillägg. Även 1930-tals tillbyggnaden bör behandlas varsamt. Installationer bör förläggas där de inte påverkar byggnadens arkitektur. De många tillbyggnaderna med enkla plåtfasader kan rivras och eventuellt ersättas av nya, mer välstuderade tillägg. Tillägg bör anpassas till den ursprungliga arkitekturen samtidigt som den är urskiljbar. Man bör sträva efter att använda ursprungliga dörr- och fönsteröppningar.

Interiören är till största delen tålig då den är mycket förändrad. Däremot är de två norra skeppen som saknar entresolbjälklag känsliga för förändring med sina ursprungliga oisolerade väggar och ursprungliga järnfönster. Där finns möjlighet att på ett enkelt sätt återskapa ursprunglig utformning och volym.

(Hämtat i sin helhet från Nyréns värdering och bedömning)

ANTI-KVARISK KONSEKVENSANALYS AV STRUKTURPLAN FÖR SLAKTHUSOMRÅDET

Inför utveckling av Slakthusområdet har Stockholm stad tagit fram förslag på en strukturplan. Strukturplanen har sedan tillsammans med andra utredningar legat till grund för programhandling för området, Program för Slakthusområdet, godkänd 2017-02-02 (Dnr 2010-20437). (Se s 10)

En antikvarisk konsekvensanalys av strukturplanen utfördes av Nyréns Arkitektkontor år 2015. I handlingen beskrivs att konsekvensanalysen är utförd i ett relativt tidigt skede och att bedömningen därför är översiktlig. Det som bedömts är planstrukturen, urvalet av bebyggelse och påverkan på omgivningen och riksintresset Gamla Enskede.

Nedan beskrivs ett sammandrag av de delar som berör hus 41, 48 och 49 samt Fällan och annan yttre miljö som påverkas av förslaget. För en mer utförlig beskrivning hänvisas till konsekvensanalysen för strukturplanen i sin helhet.

PARKER OCH PLATSBILDNINGAR

Fällan är en av två äldre parkområden som finns bevarade i området. I utredningen beskrivs det som fördelaktigt ur kulturhistoriskt perspektiv, att Slakthusplan och Fällan förblir offentliga platser. En förlängning av parkytan i ostvästlig riktning innebär att två sentida byggnader rivs, hus 63 och hus 33. Det beskrivs i utredningen som positivt för de kulturhistoriska värdena då det bidrar till att återskapa det rumsliga sambandet mellan slakthallarna, stallet och marknadshallarna.

GATURUM

Om platsens gaturum nämns områdets markbeläggning som starkt karaktärgivande och att framtida utformning bör hållas enkel med få materialtyper, att konventionell utformning och funktionsuppdelning undviks. Utformningen bör istället vara robust och verksamhetsorienterad.

BEBYGGELSEN

Hus 41, 48 och 49 räknas till områdets bebyggelse som har hög känslighet mot förändring respektive är känsliga mot förändring. Utgångspunkten i strukturplanen är att dessa byggnader ska bevaras. För att beakta byggnaderna som en kulturhistorisk resurs är utgångspunkten att byggnaderna ska tillvaratas på sina egna villkor, en kärna utifrån vilken Slakthusområdet utvecklas.

NY FUNKTION

Utredningen tar även upp konsekvenserna för ny funktion för området som helhet. Genom att den industriella verksamheten som karaktäriserar området idag måste flyttas för att ge plats åt ny verksamhet, blir platsen en annan mer välordnad miljö. Ur ett kulturhistoriskt perspektiv är det en förändring som radikalt ändrar området och i samhällshistorisk mening minskar dess kulturhistoriska värde. Utredningen poängterar därför att det är särskilt viktigt att de fysiska lämningar som tillhör Slakthusområdets mer oborstade historia bevaras. Exempelvis genom att hitta ny användning till ursprungliga funktioner som lastkajer eller liknande i stället för att rivas, att markbehandlingsenkelhet bevaras, att det finns tolerans för oregelbundenheter och att delar av området får ha kvar sin patina.

KULTURHISTORISKA VÄRDEN

År 2015 utförde Stockholms stadsmuseum en bebyggelsehistorisk inventering av hus 41, 48 och 49 inom fastigheterna Kylhuset 16 och 22 i Slakthusområdet. Syftet med inventeringen var att ge en historisk bakgrund till bebyggelsen och hur den förändrats över tid. Inventeringen skulle även beskriva bebyggelsens nuvarande kulturvärden och fungera som ett kulturhistoriskt underlag till framtida planarbeten och lov med eventuella förändringar.

Nedan beskrivs ett sammandrag av stadsmuseets bedömning av den aktuella bebyggelsens kulturhistoriska värden. Värdefulla delar och karaktärsdrag är direkt överförda från samma inventering. För en mer fördjupad förståelse för byggnadernas historiska utveckling och kulturhistoriska värden hänvisas till stadsmuseets rapport.

REPRESENTANT FÖR UTVECKLINGEN AV DEN MODERNA LIVSMEDELSPRODUKTIONEN

Byggnaderna med den mindre parken, Fällan ingår i den helhetsmiljö som Slakthusområdet utgör. Slakthusområdet är en viktig representant för den moderna livsmedelsproduktionen som växte fram under slutet av 1800-talet och början på 1900-talet. Utvecklingen med strikta hygienkrav och ny förbättrad hantering av livsmedel föranleddes av då rådande idéer och tankar kring förbättrad hälsa och välmående hos befolkningen. Samma idéer finns representerade i husens arkitektoniska utformning genom bland annat stora fönsterpartier för ökat ljusinsläpp och vädringsluckor. Var och en av de äldre byggnaderna är värdefulla var för sig samtidigt som de måste förstås i sitt sammanhang, som en del i en kulturhistorisk helhetsmiljö.

Anläggningen är också en representant för Stockholms strävan att bygga den moderna staden, en expansiv period i Stockholms historia. Anläggningen var ett av stadens största byggnadsprojekt kring 1900-talets början, jämförbara med andra stora anläggningar som gasverket i Värtan (1893) och vattenverket i Norsborg (1904). Byggnaderna visar prov på nyutvecklade och moderna konstruktioner, material och installationer från omkring sekelskiftet 1900 som bland annat kommer till uttryck i byggnadernas armerade betongkonstruktioner, tak och fasadbeklädnad.

DEN YTTRE MILJÖN

Miljön som omger byggnaderna är viktig för att förstå platsens struktur och byggnadernas förhållande till varandra. Det handlar i det här fallet om vägnät, kvartersindelning och den bevarade Fällan. Fällan är särskilt viktig då den är en del av den ursprungliga kvartersstrukturen och är en av områdets få bevarade platser med grönska. Med bevarad vattenho, vattenpost och skuggbildande lindar visar den andra funktioner som följde med drivandet av boskap genom området, som en del av slakteriprocessen. I området finns ett antal vägsträckningar bevarade som exempelvis Boskapsvägen. Delar av den ursprungliga järnvägperrongen finns bevarad liksom infartsgindens placering vilka berättar om kommunikationernas betydelse för slakteriets existens.

BYGGNADERNAS UTVÄNDIGA GESTALTNING

Byggnaderna är uppförda efter ritningar av arkitekt Gustaf Wickman med en väl sammanhållen gestaltning. Arkitekturen är avskalad med inslag av jugendstil som kommer till uttryck i husens bågformade muröppningar och gavelpartier. Byggnadernas avskalade karaktär tillsammans med en sammanhållen materialverkan med fasadernas kalksandstenstegel, granitdetaljer och fönsterbänkar i skiffer är exempel på en högkvalitativ och modern industriarkitektur från tiden.

BYGGNADERNAS INVÄNDIGA GESTALTNING

De ursprungligen stora och ljusa hallarna var en del av arkitektens idéer som visar vad byggnaden skulle användas till. De kunde förverkligas tack vare ny teknik med armerad betongkonstruktion och stompelare. En del av denna stomme är i dag förbyggd med mellanbjälklag och mellanväggar men har likväl ett kulturhistoriskt värde som behöver beaktas. Byggnadernas bevarade ytskikt och fasta interiör kommer till uttryck i bland annat trapphus (hus 49) med kalkstensgolv, handledare och snickerier samt byggnadernas stora järnfönster. Bevarade äldre ytskikt och fast interiör har ett särskilt stort värde då de är få och bidrar till möjligheten att uppleva byggnadernas ursprungliga utseende och funktion. Dessa kan också ligga dolda bakom nuvarande ytskikt och betraktas som lika värdefulla som exponerade äldre ytskikt och interiörer.

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG

Övergripande

- De enskilda byggnadernas utvändiga planform, volymer och placering i förhållande till varandra.
- 1910-tals bebyggelsens enhetliga utformning med harmoniserande arkitektur och material som skapar en karaktäristisk helhetsmiljö.

Yttre miljöer

- Fällans rektangulära planform och parkdelens växtlighet, särskilt de karaktärsskapande lindarna.
- Vattenhon i granit, vattenposten av järn och de sekundärt ditflyttade granitskulpturerna i form av djurhuvuden.
- Fysiska spår av den tidigare järnvägen, exempelvis bergets sprängkant, ledningsstolpar av järn, rester av den ursprungliga gjutna perrongen och läget för entrégrindarna vid Boskapsvägens nordvästra del.

Exteriörer

- Byggnadernas bevarade fasadarkitektur och material, exempelvis bågformade muröppningar, mönstermurad takfot, nischer av kalksten liksom fasader av kalksandstegel med socklar och byggnadsdetaljer av granit.
- Husens ursprungliga takformer och siluett, exempelvis uppdelning i skepp mellan lägre plantak på hus 48 och 49 samt det valmade sadeltaket på hus 41 med ursprungliga ventilationshuvor.
- Ursprungliga fönster i järn på hus 48 och 49. Tillhörande fönsterbänkar av skiffer.
- Ett visst inslag av sekundära förändringar och tillägg, exempelvis äldre muröppningar som satts igen eller 1930-tals tillbyggnaden på hus 49.

Interiörer

- Ursprungliga stommar, inre pelare, bjälklag och takstolar av armerad betong med materialbearbetning, struktur och detaljer. Takstolar av trä i hus 41.
- Ursprunglig fast inredning i trapphusen i hus 49 (ex. rum 99541), exempelvis golv och steg av kalksten, handledare i trä samt snickerier i socklar.
- Ursprunglig fast inredning och byggnadsdelar i övriga rum exempelvis järnfönster, gjutna fönsterbänkar, beklädnadtegel av ursprunglig typ (ex. hus 48, rum 701 A samt hus 49, rum 99635).
- Byggnadernas ursprungliga ljusförling, särskilt dagsljusinsläppet från sidofönstren på marknadshallarnas skepp, som idag i huvudsak ljussätter dagens vindsutrymmen ovanför undertaken (ex. hus 49, rum 99120).

(Hämtat i sin helhet från Stockholms stadsmuseums rapport)

FÖRSLAGET

Förslaget för aktuella byggnader är framtaget i ett tidigt skede. Någon exakt användning för byggnaderna är ännu inte bestämd. Förslaget visar exempel på hur byggnaderna kan anpassas för att kunna användas för fler ändamål än dagens.

PRINCIP FÖR ÖPPNINGAR I FASAD

Som vägledning för framtida modernisering och ändamålsenlig anpassning av byggnaderna föreslås en fasadprincip. Fasadprincipen ska utgå ifrån att ursprungliga dörr- och fönsteröppningar kan återställas samt att samtida dörr- och fönsteröppningar får behållas. Underlaget består av fasadskisser med originalutförande och samtida utförande med identifierade förändringar (se *Utredning fasader och tak_kvFIJ_SSARK_190415.pdf*) Principen gäller för samtliga tre byggnader.

GESTALTNINGSFÖRSLAG - YTTRE MILJÖN

Ny markbeläggning och inslag av grönska planeras i anslutning till byggnaderna (se *Urbio, 2019-04-05*). Åtgärderna innebär nedsänkt regnbädd, mobila planteringskärl, nytillskott av grupperade träd och markbeläggning av betongmarksten med växtlighet i fogarna. För markbeläggningsen i övrigt planeras bredare ytor i granit för markering av huvudentréer, ytorna runt byggnaderna beläggs med en kombination av betongplattor och gatsten med enkel mönsterverkan och som ett ramverk läggs en fris med smågatsten i granit, vilket även nyttjas för markering av byggnader och mindre entréyor.

Förslagen till markplanering och grönska på fasad har enligt Urbio styrts av en strävan att prioritera och lyfta fram byggnadernas och miljöns avskalade, industriella karaktär.

HUS 49

På hus 49 föreslås gröna gavlar. Det innebär klätterväxt på kabelväv som är fristående från byggnaden och som formar ett grönt entréparti på gaveln mot Livdjursgatan samt på ytterkanten till befintligt skärmtak mot Kylhusgatan.

På båda skärmtaken mot Kylhusgatan föreslås gröna tak, som en markering av moderna tillägg mot det historiska taklandskapet. I nordväst, invid ingången till hus 49 planeras en regnbädd, en nedsänkt plantering med sittkant. Utmed längsidan placeras mobila planteringskärl.

Ytan mellan skärmtaken utmed Kylhusgatan föreslås med betongmarksten med växtlighet mellan fogarna, för att möjliggöra hantering av dagvatten.

HUS 48

På platsen utmed sydvästra gavelsidan på hus 48 planeras en vistelseyta med sittplatser och inslag av plantering.

Gällande markbeläggning föreslås en fris med gatsten i granit. Frisen planeras kring både Hus 48 och 49 och markerar byggnaderna och dess mindre entréyor. Huvudentréerna till Hus 48 och 49 markeras med plansten i granit. Övriga ytor

inom gatstensfrisen beläggs med en mönsterlagd kombination av betongplattor och gatstensfriser.

TAK MED LÄNKANDE TVÄRKOPPLINGAR

Hus 48 har en sentida takpåbyggnad, en tvärkoppling som sammanlänkar byggnadens övre plan. Nuvarande gestaltning med mellanbjälklag (det övre våningsplanet) och takpåbyggnad utfördes på 1990-talet. Förslaget innebär att tvärkoppling inom Hus 48 kan ändras och anpassas. Hus 49 kan enligt planförslaget förses med liknande tvärkopplingar inom angiven yta på taket (se Utredning fasader och tak_kvFIJ_SSARK_190415.pdf). Syftet med tvärkopplingarna är att kunna skapa ändamålsenliga lokaler genom att exempelvis rymma förbindelseytor, teknikutrymmen och komplementfunktioner. Tvärkopplingar på taken kan också göra att skrymmande installationer som idag står exponerade på takytorna kan placeras i från omgivningen mindre synliga lägen.

RIVNING AV SKYDDSRUMSBYGGNAD

Skyddsrummsbyggnaden intill hus 48 uppfördes 2005. Förslaget innebär att byggnaden rivs och ersätts med en ny fristående byggnad.

UNDERLAG FÖR BEDÖMNING

- Scheiwiller Svensson arkitektkontor AB, Utredning fasader och tak_kvFIJ_SSARK_190415.pdf.
- Urbio, Idéskiss Landskap Fällan, 2019-04-05.

KONSEKVENSBESKRIVNING

De förslag som tagits fram för byggnaderna är relativt generella och saknar detaljutförande. Det betyder att konsekvensbeskrivningen för bebyggelsen hålls på en mer generell nivå och att denna kan behöva kompletteras i samband med att ett mer detaljerat förslag tagits fram. Förslaget på gestaltning av området som omger byggnaderna är mer detaljerat. Bedömningen av den yttre miljöns gestaltning är därför mer heltäckande.

Nedan beskrivs hur aktuella förslag kan komma att påverka bebyggelsens kulturhistoriska värden och vilka konsekvenser det medför. Det beskrivs även hur förslaget förhåller sig till tidigare utredningar och antagna förutsättningar.

PRINCIP FÖR ÖPPNINGAR I FASAD

Förslaget möjliggör bevarande av såväl ursprungliga dörr- och fönsteröppningar som senare förändringar. Även återställande möjliggörs. Förslaget medför positiva konsekvenser för de kulturhistoriska värdena genom att ett återställande kan stärka och tydliggöra byggnadernas originalutförande. Det är även positivt att det ger en möjlighet att bevara även sekundära tillägg i en miljö präglad av funktionsanpassad utformning, då det innebär att byggnadens årsringar fortsättningsvis är möjliga att läsa av.

TIDIGARE UTREDNINGAR OCH FÖRUTSÄTTNINGAR - ÄNDRING AV FASADER

Samtliga tre byggnader är klassificerade som blå vilket innebär att de tillhör den högsta klassen som omfattar bebyggelse av synnerligen högt kulturhistoriskt värde. Det betyder att de enligt PBL är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt och ska därför inte förvanskas, underhållet ska anpassas och alla ändringar ska utföras varsamt.

I tidigare inventering har byggnaderna bedömts som känsliga samt som bebyggelse med hög känslighet. Bebyggelsen har även i delar bedömts som tålig. I planprogrammet anges att bebyggelse som är känslig eller har hög känslighet mot förändringar ska bevaras och tillvaratas på sina egna villkor.

En princip för fasadöppningar som anger att befintliga öppningar får vara kvar medan igenmurade eller på annat vis ändrade öppningar får återställas till originalutförande bedöms svara upp till utgångspunkten om bevarande och förändring utifrån bebyggelsens egna villkor. Respektive byggnad har samtidigt genomgått förändringar i flera led, en del varsamma och andra ovarsamma. En varsam förändring som utförts kan i vissa fall utgöra en viktig årsring i en byggnads historia. Det kan bidra till dess läsbarhet och en förståelse för byggnadens och områdets förändringar. En princip för öppningar kan medverka till att sådana spår försvinner utan större eftertanke. En bedömning av hur förändringar med nya eller ursprungliga öppningar påverkar byggnadernas kulturhistoriska värde är därför beroende av detaljutförandet i den enskilda ändringen och förutsätter en bedömning i varje enskilt fall. En princip är samtidigt ett verktyg för en effektiv handläggning och bedömning inför framtida förändringar.

GESTALTNINGSFÖRSLAG - YTTRE MILJÖN

VÄXTLIGHET PÅ FASAD, HUS 49

Klängväxter intill fasaden innebär ett tillägg som påverkar byggnadens arkitektoniska uttryck genom att delar av fasaden döljs bakom grönska. Genom att infästningar i fasaden kan undvikas och att placeringen vid gaveln mot Livdjursgatan är ett medvetet val till följd av att fasadytan där är påverkad i flera omgångar bedöms förslaget inte ge några konsekvenser för det kulturhistoriska värdet. Samma bedömning gäller växtlighet på eller invid skärmtaken, då dessa är sekundära tillägg.

MOBILA PLANTERINGSKÄRL, NEDSÄNKT VÄXTBÄDD OCH NYA TRÄD

Slakthusområdet är ursprungligen utformat utifrån den verksamhet som bedrivits. Träd och grönska i området har varit begränsade till de mer representativa delarna av området med Slakthusplan och något senare Fällan. Nya tillägg med planteringskärl, växtbädd och träd innebär därför en viss förändring av de aktuella kvarterens karaktär. Tilläggen är samtidigt reversibla och bedöms inte medföra några konsekvenser för de kulturhistoriska värdena.

SAMMANHÅLLEN MARKBELÄGGNING

Föreslagna material för markbeläggning med gatsten i granit, betongmarksten och betongplattor bedöms som positiva för det kulturhistoriska värdet genom att det möjliggör en sammanhållen gestaltning. Användningen av plansten i granit skiljer sig från de övriga materialen genom sitt mer polerade och ordnade uttryck. Platsen tål en del variation men användandet av flera olika utföranden riskerar att förändra dess industriella och oborstade karaktär. Föreslagen plansten i granit bedöms därför ge negativa konsekvenser för de kulturhistoriska värdena.

TIDIGARE UTREDNINGAR OCH FÖRUTSÄTTNINGAR - YTTRE MILJÖN

Växtlighet

I program för Slakthusområdet anges i målsättningarna för området att det ska präglas av gröna tak, gårdar och fasder tillsammans med fickparker, solitära träd och gröna stråk samtidigt som områdets historiska användning för boskapsslakt och livsmedelsproduktion ska vara tydligt avläsbar på platsen. Målsättningarna kan vara svåra att förena då området historiskt sätt präglats av en relativt avskalad miljö där gröna inslag varit begränsade. Tillägg med gröna inslag i begränsad omfattning, så som föreslås här, kan ge upphov till små eller inga negativa konsekvenser för kulturmiljövärdena men om samtliga kvarter i området bedöms på liknande sätt riskerar det att påverka förståelsen av platsens historiska användning och uttryck som avskalad och präglad av slakteriverksamhet.

I en bostadsmiljö eller annan offentlig miljö där den mänskliga skalan och upplevelsen av gaturummet är viktig behöver därför en avvägning mellan de båda allmänna intressena göras ur ett bredare perspektiv. Om de kulturhistoriska värdena får stå tillbaka till förmån för ett område präglat av grönska i olika former är det viktigt att stärka och tydliggöra andra delar av kulturmiljön så som exempelvis kvarterstruktur, markbeläggningar och andra industriella lämningar i området.

Markbeläggning

I tidigare utförd inventering och analys av området beskrivs gatunätets karaktär som särskilt viktigt med betoning på de ursprungliga sträckningarna. Ursprungligen fanns gångbanor av platsgjuten betong med rännal av smågatsten. Ett sätt att stärka och förtydliga området kulturhistoriska värden är att lyfta fram eller återskapa gångbanornas ursprungliga beläggning med platsgjuten betong samt utforma nya platser med ursprungliga material som smågatsten eller storgatsten. Användningen av ytskikt inom området anges som känslig. Dessa bör, för att ge området en sammanhållen karaktär, både på enskilda och allmänna ytor utgöras av samma typ och begränsas till de ursprungliga materialen asfalt, platsgjuten betong, makadam, grus och natursten.

I program för Slakthusområdet anges att gatornas beläggning är ett viktigt och karakteristiskt drag för platsen som ska förädlas i den framtida stadsdelen. Materialen ska spegla en industriell verksamhet med exempelvis betong, stål och asfalt tillsammans med gatsten för att stärka platsens historia. I konsekvensanalysen för strukturplanen nämns områdets markbeläggning som starkt karaktärsgivande och att framtida utformning bör hållas enkel med få materialtyper. Utformningen bör vara robust och verksamhetsorienterad medan funktionsuppdelning undviks.

Det finns alltså flera viktiga parameterar att förhålla sig till i valet av material och utförande när det gäller markbeläggningen på både enskilda och allmänna platser i Slakthusområdet.

I förslaget eftersträvas en sammanhållen gestaltning genom valet av material vilket positivt. Utförandet skiljer sig samtidigt från det ursprungliga vilket riskerar att ge en annan karaktär till området än vad som avses i tidigare utredningar. Det är också svårt att förstå hur val av material och utförande i dessa kvarter förhåller sig till hela Slakthusområdet. Om tanken är att detta viktiga karaktärsdrag ska förädlas kan föreslaget material och utförande bedömas som godtagbart men om tanken är att val av material och utförande istället ska stärka platsens historia bedöms valet av utförande inte som tillräckligt anpassat till platsen.

Genom att inte ta ett helhetsgrepp med sammanhållen gestaltning av markbeläggningen för hela området finns en risk för att utformningen som helhet upplevs som fragmenterad och spretig trots att materialvalen är begränsade till betong och granit. Olika utföranden medför även risk för att områdets oborstad och industriella karaktär går förlorad.

TAK MED LÄNKANDE TVÄRKOPPLINGAR

Förslaget medger tvärgående tillbyggnader genom hus 48 och 49:s tak som gör att ändamålsenliga lokaler kan åstadkommas. Åtgärden medför att ursprungliga takfönster i de två norra skeppen behöver rivs liksom möjligen ursprungliga bågar i takfönster mot söder. Hus 48 har redan en tvärkoppling.

Tvärkopplingar bedöms ge negativa konsekvenser avseende byggnadernas exteriör genom att dess ursprungliga takutförande förändras. Det innebär att förståelsen för byggnadernas historiska- och verksamhetspräglade användning försämras. En förutsättning för att byggnaderna ska bevaras är dock att de används, vilket ställer krav på ändamålsenlig anpassning av byggnaden. Nya förbindelser, komplementfunktioner och utrymmen för installationer behöver tillföras och dessa bör förläggas där de påverkar byggnadens arkitektur i minsta möjliga mån.

Tillkommande tvärkopplingar innebär vidare att det finns större möjligheter att ta tillvara den potential till rumsupplevelse och förståelse för byggnadernas ursprungliga funktion och arkitektur som byggnadernas långa skepp kan ge. Av den anledningen bedöms tvärkopplingar inom angivna delar av taken som mer varsamma än alternativa lösningar med nya installationer och sänkt takhöjd i större delen av byggnaderna och åtgärden rekommenderas från kulturhistorisk synpunkt.

TIDIGARE UTREDNINGAR OCH FÖRUTSÄTTNINGAR - ÄNDRING AV BYGGNADER

I tidigare inventering har byggnaderna bedömts som tåliga gällande sekundära och förvanskande tillägg men med hög känslighet för de delar som är ursprungliga. Komplementfunktioner och installationer bör förläggas där de inte påverkar byggnadens arkitektur och tillägg bör anpassas till den ursprungliga arkitekturen samtidigt som den är urskiljbar. Interiören anges som till största delen tålig på grund av alla sentida förändringar. Däremot nämns de två norra skeppen, vilka saknar sekundärt entresolbjälklag, som känsliga för förändring. I planprogrammet anges att bebyggelse som är känslig eller har hög känslighet mot förändringar ska bevaras och tillvaratas på sina egna villkor.

Även om förslaget i viss mån medför negativa konsekvenser för det kulturhistoriska värdet genom tillbyggnaderna på taket, innebär förslaget ett varsamt tillvägagångssätt, då tvärkopplingar kan möjliggöra att delar av ursprungliga rumsvolymer kan upplevas. Då finns också möjlighet för att ytterligare stärka och förtydliga den ursprungliga gestaltningen. Tidigare inventering lämnar utrymme för anpassade, exteriöra tillägg men det förutsätter att ändringarna i detalj anpassas till ursprungligt utförande. En ny bedömning av ett sådant utförande är nödvändig för att säkerställa att utförandet är varsamt och inte förvanskar byggnaderna.

RIVNING AV SKYDDSRUMSBYGGNAD

Befintlig tillbyggnad rivs och ersätts med en ny byggnad i friliggande läge längre västerut.

Tillbyggnaden med skyddsrum är en enkel byggnadsvolym från 2005 med plåtfasader. Byggnaden bedöms inte ha något kulturhistoriskt egenvärde och en rivning påverkar inte kulturvärden negativt.

Förslaget innebär att en ny byggnad uppförs fristående från hus 48. Förslaget visar en relativt stor byggnad som genom sin volym riskerar att bli ett dominerande inslag i miljön. Under förutsättning att byggnaden anpassas till omliggande bebyggelse avseende utformning, volym och placering bedöms den inte påverka de kulturhistoriska värdena.

REFERENSER

LITTERATUR OCH RAPPORTER

Birath, A. Nilsson, U. Sterner, A. Setterblad, M. Lundahl, A. (2011). Slakthusområdet i Stockholm: Kulturhistorisk inventering och analys: Utredningsmaterial. Stockholm: Nyréns Arkitektkontor

Nilsson, U. Setterblad, M. (2015). Slakthusområdet: Antikvarisk konsekvensanalys av strukturplan. Stockholm: Nyréns Arkitektkontor

Olgarsson, P. & Ulvsgård, S. (2015). Kylhuset 16 & 22: hus 41, 48 & 49 på Slakthusområdet : Johanneshov, Stockholm : bebyggelsehistorisk inventering. Stockholm: Stadsmuseet (Stockholm.)

Stockholms stad (2017). Program för Slakthusområdet. Stockholm: Stadsbyggnadskontoret, dnr 2010-20437

ILLUSTRATIONER OCH FOTO

Foton är tagna av Tobias Mårud, Tyréns om inget annat anges

Foto framsida, vykort med motiv över Slakthusområdet, 1924-1930, fotograf okänd, objekt-ID, SE/SSA/2842 Saluhallsstyrelsens arkiv/B7B:1 Trycksaker och blanketter 1912-1999, Stockholmskällan

Foto på parken Fällan inom Slakthusområdet, 2015, fotograf Mattias Ek, stadsmuseets arkiv, SSM_10009625